

Rimski gradski centar kod Požege

dr Mihailo Zotović

Za Užice i njegovo šire područje daleko je, međutim, značajniji rimski municipalni centar kod Požege, zbog činjenice da je ovaj kraj ulazio u granice njegove opštinske administrativne teritorije.

Statueta žene
Visibaba,

Statueta žene u stojećem stavu. Ogrtač prebačen preko levog ramena. Krajeve ogrtača žena drži desnom rukom na desnom kuku. Antika, 2.-3. vek
(Narodni muzej)

Aplika silena
Visibaba,

Aplika poprsja Silena sa naglašnim grudima i bradavicama. Antika, 2.-3. vek.
(Narodni muzej)

Prve informacije o tome da se na većem prostoru sad već prigradskog sela Visibabe kod Požege nalaze ostaci rimskog grada, potiču još iz vremena Kanicovih rekognosciranja Srbije, kad je ovaj istraživač na prostoru pomenutog sela naišao na površinske ostatke građevinskog materijala, arhitektonske detalje i nadgrobne spomenike, od čega su ovi poslednji bili prisutni na mnogim mestima požeške okoline. Na osnovu proučavanja nekoliko natpisa sa spomenika na kojima su se nalazila početna slova njegovog imena, došlo se do zaključka da se on najverovatnije zvao Malvesatium (Malvezacijum) i da je bio uređen kao opštinski centar sa svojom administrativnom upravom. Iz natpisa na spomenicima sa ovog područja, nekolicine manjih naselja iz njegove okoline i fonda pokretnog arheološkog materijala kojim danas raspolažemo, može se zaključiti da se ovde nalazio veći administrativni, trgovački, zanatski, kulturni, a možda i manji vojni centar u krajnjem severoistočnom delu provincije Dalmacije. Sama ta činjenica ukazuje na odgovarajući širi značaj koji je požeški kraj i veći deo jugozapadne Srbije imao u to vreme. Poslednjim rekognosciranjima ovog terena 1970. godine, koja su bila usmerena na utvrđivanje uži lokacija, kao i granica u kojima se ovaj grad prostirao, pokazala su da se on nalazio sa desne strane starog državnog puta što je Požegu povezivao sa Užicom, da je na prostor oko Savinca i gradske bolnice kraj Požege. Prema zapadu ostaci gradskog naselja pružaju se u dužini od 800 m i završavaju u podnožjima okolnog brdovitog terena. U ovim prostornim okvirima

utvrđeno je 10 užih lokacija od kojih, kako izgleda, svaka za sebe predstavlja posebnu urbano-arhitektonsku celinu. Na perifernom delu gradskog prostora, na mestu zvanom Blaškovina, nalazila se gradska nekropola. Od velikog broja spomenika sa ove nekropole danas su još sačuvani jedan cipus sa natpisnim poljem i reljefnim predstavama Atisa na bočnim stranama, desetak većih kamenih blokova, od kojih tri pripadaju profiliranoj arhitektonskoj plastici, kao i izvestan broj fragmentovanih nadgrobnih spomenika.

Cipus
Otanj,
Rimski cipus (nadgrobnji spomenik)
(Narodni muzej - Užice)

nekoliko rimskih spomenika koji najverovatnije potiču sa ovog terena, možda sa obližnjeg Munjskog brda, gde je 1960. godine otkrivena nekropola sa pretežno vojničkim grobovima. U Prilipcu su takođe otkriveni i tragovi naselja, crep i opeka, kao i konture građevinskih objekata, itd.

Problem datovanja municipiuma kod Požege koji je istovremeno od značaja za ispravnu hronološku determinaciju mnogih nalaza sa njegove administrativne teritorije, stoji u vezi sa čitavim nizom administrativne teritorije, stoji u vezi sa čitavim nizom teškoća, od kojih na prvom mestu treba istaći nedostatak većeg broja arheoloških iskopavanja i stratigrafskih podataka sa užeg i šireg gradskog područja. Zbog toga se u rešavanju ovog problema pretežno oslanjamo na sadržinu natpisa sa nadgrobnih spomenika, kao i na rezultate istraživanja u drugim

Na širem području Požege registrovan je veći broj nalazišta, nadgrobnih spomenika i drigih pojedinačnih nalaza. Severno od grada, u selu Otnju, nalazila se velika nekropola od koje je do danas sačuvano nekoliko spomenika. Severnije odavde, u selu Kaleniću, otkriveni su između dva rata ostaci zgrada, opeke hipokausta i drugi sličan građevinski materijal iz perioda II-IV veka n.e. Istočno od Požege, u selu Bakionici, utvrđeno je postojanje nevelikog naselja koje je bilo zaštićeno manjim kastelom na brdu neposredno iznad njega, što je, kako izgleda, do šireg gradskog kompleksa, odnosno njegovog obezbeđenja sa istočnog pravca. Odbrambenom sistemu grada pripadao bi na južnom kraju gradskog područja kastel na brdu Gradina iznad sela Prilipca, što pominje Kanitz u svojim beleškama. U zidove prilipačke crkve uzidano je

Stakleni sud
Kalenić,

Stakleni sud koničnog oblika sa ravnim obodom i dnom u vidu zaobljenog vrha. Umetanjem stakla kobaltno-plave boje centralno polje je ukrašeno sa po dva, naizmenično postavljena, grozdolika i jajolika ukrasa. Kasna antika.
(Narodni muzej)

oblastima nekadašnje rimske provincije Dalmacije.

Sa teritorije Dalmacije gradskog centra kod Požege geografski je najbliži onaj iz Komina koji je, kao što je već istaknuto, bio usko povezan sa naselja na Kolovratu i, kako po svemu izgleda, do izvesne mere i sa gradom kod Požege. Sistematska istraživanja koja su na teritoriji municipiuma "S", naročito na njegovoj nekropoli, kao i na nekropoli u Kolovratu izvršena poslednjih godina, ukazuju da su oba naselja u ovoj regiji nastala sredinom II veka n.e., najverovatnije u doba Hadrijanove vladavine, što bi približno bilo negde oko 150. godine n.e. Ovakvo datovanje odgovara datovanju više municipija u unutrašnjosti Dalmacije u periodu II-III veka n.e. pa i municipiuma kod Požege, za šta se zalaže i G. Alfaldu. U vezi sa datovanjem Alfeldija, potrebno je navesti da je prilikom građevinskih radova u Užicu, na mestu zgrade nekadašnje Narodne banke, nađen jedan novčić iz doba Faustine II, ćerke Marka Aurelija (II vek n.e.), ali i jedan srebrni novčić na zapadnoj strani crkve u Arilju iz Trajanovog doba (kraj I i početak II veka n.e.), što je nesumnjivo od izvesnog značaja za pitanje osnovnih hronoloških odrednica o kojima je na ovom mestu reč.

Rimska svećiljka
Prilipac,
Keramička rimska svećiljka, iz 4. veka, lokalitet
"Obale"
(Narodni muzej - Užice)

Fibule
Prilipac,
Bronzane krstaste fibule sa šarnirom, kojima
nedostaje igla. Potiču iz četvrtog veka pre nove
ere.
(Narodni muzej)

Međutim, znatno veću važnost imao bi za datovanje municipiuma kod Požege jedan spomenik iz Rudog kod Višegrada, pod uslovom da se prihvati interpretacija njegovog naslova koju predlaže F. Papazoglu:

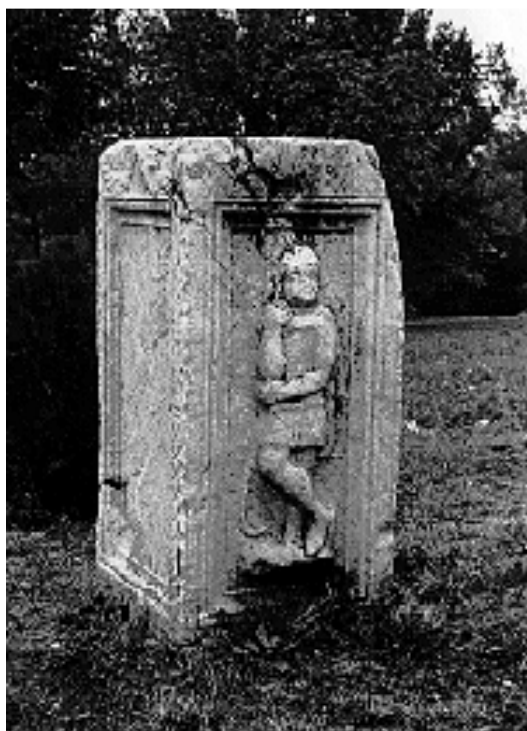
D (is) M (anibus)
T (itus) F (lavius) SILVA
NVS DEC URIO (m) ALVESATIUM ?
MVNI (cipii) FL (avii)

Za razliku od D. Sergejevskog, koji u trećem redu predlaže >decurio municeps<, F. Papazoglu nudi, po njegovom mišljenju ispravnije >decurio Malvesatium<, što bitno menja smisao pojedinih reči, pa i teksta u celini. Po tome ovde ne bi bilo u pitanju Municipium Flavium, već Malvesatium, s tim što bi Tit Flabije Silvanus bio dekurion Malvesatium-a - flavijevskog grada, tj. grada koji je za vreme dinastije Flabijevaca stekao osobine rimskog grada, a to znači krajem I veka n.e. U svakom slučaju, potrebno je istaći da mnogobrojni spomenici sa natpisima ili bez njih i najčešće sa predstavama Atisa kao dominirajućeg

religioznog kulta na njihovim bočnim stranama, pokazuju upadljive stilističke sličnosti i da se na osnovu svojih karakteristika svrstavaju u period II-III veka n.e.

Administrativnu teritoriju ovog municipiuma dosta je teško odrediti. Pa ipak, na osnovu spomenika koji su nađeni na širem području, sa natpisima u kojima se pominje ime grada i pokojnici koji su u njemu vršili izvesne funkcije, kao i na osnovu geografskog rasporeda drugih municipalnih središta, pre svega onih kod Pljevalja i Prijepolja, zatim Skelana i, verovatno, jednog takvog u području Ustikoline, Goražda i Višegrada, moguće je približno naznačiti teritorijalne granice njegove opštine. Kako izgleda, granica je na severu mogla ići linijom Bukovi - Povlen - Subjel, na severozapadu, oko Karana i Ribaševine, dok bi se prema jugozapadu zaustavljala na liniji između Mačkata, Rožanstva i Čajetine, odakle sve do Radoinje, Akmačića i Nove Varoši zasad nema pouzdanih arheoloških tragova. Na jugu, područje ove opštine obuhvatalo je prostor sve do Arilja, dok je prema istoku najverovatnije išlo do Tučkova, gde su posle drugog svetskog rata, prilikom rekognosciranja terena, ovde otkriveni ostaci manjeg kastela i jedna nekropola. Na ovom pravcu granica se zatvara Ovčarsko-kablarskom klisurom gde dalje na prilazima Čačku leži prva naseljena oblast provincije Mezije. I najzad, na zapadnom pravcu pod opštinsku upravu potpadali su krajivi oko današnjeg Užica sve do Bioske, Kremana i Mokre Gore. Iz već rečenog proizilazi da bi oblasti oko Radoinje, Akmačića, Nove Varoši i doline Lima ulazile u sastav administrativne uprave Municipium-a "S" kod Pljevalja, ili grada kod Prijepolja. Nedovoljno je jasan položaj krajeva oko Bajine Bašte, ali kako ovo područje od Skelana do Srebrnice, moguće je da je ovaj kraj ulazio u sastav njegove administrativne uprave.

Spomenik

Tučkovo, oko 1966

Spomenik iz Tučkova, nalazi se ispred Narodnog muzeja u Čačku.

(Istorijski arhiv - Užice)

Kao što vidimo, opštinskoj upravi municipiuma kod Požege bio je potčinjen najveći deo današnje jugozapadne Srbije sa više autohtonih plemenskih organizacija domaćeg ilirskog stanovništva. Osnovnu etničku bazu, kako izgleda, činilo je pleme Autarijata, znatno oslabljeno posle teških borbi u prvoj polovini III veka prve n.e. sa Skordiscima, jednim od najvećih i najsnažnijih keltskih plemena. Na dva spomenika (iz Užica i Bioske) pominje se, kao što je već rečeno, i pleme Partina koje je, kako izgleda, naseljavalo širu okolinu Užica.